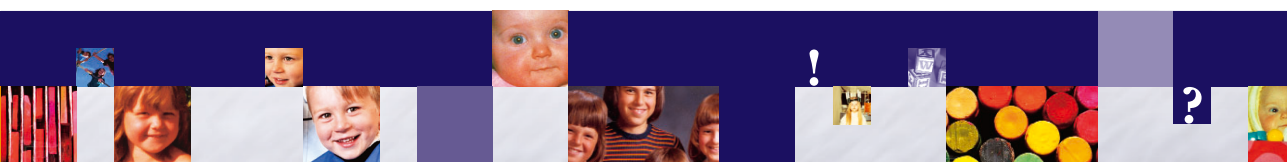

Mobbing i barnehagen

Et hefte for deg som arbeider i barnehagen

BARNE- OG FAMILIEDEPARTEMENTET

i

Utgitt av:
Barne- og familiedepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning
Postboks 8169 Dep, 0034 Oslo
E-post: publikasjonsbestilling@ft.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonskode Q-1067B

Trykk: Ressurs AS
Grafisk design/Foto: Endre Barstad
E-post: endre.barstad@online.no
Opplag: 50.000

BARNEOMBUDET

BARNE- OG FAMILIEDEPARTEMENTET

MOBBING I BARNEHAGEN

*"Vi vet at vennskap er viktig
for både barn og voksne"*

FORORD

Det er satt i verk en aktiv innsats mot mobbing som et samarbeid mellom regjeringen, Kommunenes Sentralforbund, Foreldreutvalget for Grunnskolen, Utdanningsforbundet og Barneombudet. I Manifest mot mobbing forplikter partene seg til aktivt å medvirke til at mobbing blant barn og unge ikke skjer, og partene har en felles visjon om nulltoleranse som grunnlag for arbeidet. Det er iverksatt ulike tiltak rettet mot forskjellige grupper i samfunnet.

Barn har rett til omsorg. Alle voksne: Foreldre, ansatte i barnehagene, politikere og andre har plikt til å gjøre det vi kan for at mobbing ikke skal forekomme. Primært skal vi forebygge, sekundært gripe inn så tidlig som mulig. Barnehagen skal gi barn under opplæringspliktig alder gode muligheter for utvikling og aktivitet i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem.

Brosjyren retter seg til ansatte i barnehagene, og er utarbeidet i samarbeid med førsteamanuensis Kari Lamer ved Høgskolen i Oslo. Formålet er å inspirere til diskusjoner, refleksjoner og økt fokus på sosial kompetanse og mobbing. Sammen med barnas foreldre oppfordres dere til økt bevissthet og aktiv innsats mot mobbing i barnehagene.

Barne- og familieminister

Barneombud

"Barn har rett til omsorg"

Hva er mobbing?

Manifest mot mobbing oppfordrer til aktiv innsats mot mobbing der barn og unge oppholder seg. Partene har en felles visjon om nulltoleranse som grunnlag for arbeidet. Men hva er mobbing? Vilka'rlig erting er ikke mobbing. Konflikter og enkelttilfeller av sl'issing og utestenging er heller ikke mobbing. Vi snakker alts'aa ikke om mobbing n'ar barn plutselig blir sinte p'aa hverandre, tar leker fra hverandre eller springer opp i raseri over ett eller annet.

Mobbing er noe langt mer alvorlig:

- ▶ Mobbing er n'ar en person eller en gruppe gjentatte ganger og over tid plager og trakasserer et offer
- ▶ Mobbing handler om makt og avmakt, og det er et skjevt maktforhold mellom den som mobber og den som blir mobbet
- ▶ Mobbing blant sm'abarn kan forebygges ved at voksne er oppmerksomme p'aa det enkelte barns trivsel og p'aa samv'ersm'nstre i barnegruppen
- ▶ Mobbing i barnehagen kan stoppes av aktivt deltagende voksne som griper inn n'ar det er n'odvendig

Mobbing i barnehagen dreier seg om at noen barn plages og fornedres systematisk. Midlene som brukes kan være slag og spark, ignorering, utestenging og erting. Men disse maktmidlene benyttes ikke tilfeldig, og de rammer ikke tilfeldig. De brukes systematisk over tid og rammer gjerne ett enkelt barn på avdelingen.

Hva skjer hvis mobbing i barnehagen ikke stanses? Både den som mobber og den som er blitt mobbet kan slite med uheldige væremåter mange år etter at de har forlatt barnehagen.

“Barnehagen har en viktig oppgave i å formidle grunnleggende verdier som fellesskap, omsorg og medansvar”

Finnes det mobbing i norske barnehager?

Vi vet lite om utbredelsen av mobbing i barnehagen, men vi vet at det forekommer. Førskolealderen er en læringsintensiv periode. Alle barn har potensiale i seg til god, men også til bekymringsfull utvikling. Samspill med venner og voksne, daglige aktiviteter og trygghet i sosiale relasjoner er trolig de viktigste komponentene i barns oppvekstmiljø. Vi vet at mobbing forekommer blant mennesker i alle andre aldersgrupper. Det ville vært underlig om mobbing var noe som plutselig oppsto når barn begynte på skolen.

Barnehagen som arena for forebygging av mobbing

Barnehagens oppgave er å gi barn gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem. Barnehagen har en viktig oppgave i å formidle grunnleggende verdier som fellesskap, omsorg og medansvar. Barnehagen skal gi en etisk oppdragelse i samarbeid med foreldrene. Et barn som blir plaget av andre barn eller av lite omtenkssomme voksne, får redusert livskvalitet og kan utvikle negative mønstre for samspill. I den norske barnehagetradisjonen er store deler av dagen viet fri lek og uformelt samvær. Barns vennskap og lek gir både glede og nyttige erfaringer. I leken foregår viktige læreprosesser, og leken fremmer utviklingen på sentrale sosiale områder. Vennskap er viktig for både barn og voksne.

Det er ikke gitt at alle barn automatisk inkluderes i leken og får venner i barnehagen. Også i barnehagen kan det oppstå fenomener som sosiale hierarkier og streving etter å bli akseptert, erting, avvisning av enkeltbarn og konfliktløsning der den sterkeste rett hersker. Det finnes ikke noen garanti for at positive relasjoner utvikles "bare barn er sammen". Preget det sosiale miljøet for mye av tilfeldigheter, kan relasjoner og vennskap fort bli personavhengig og gjøres til et spørsmål om "kjemi" fremfor pedagogikk. Faren er da stor for at mobbing får utvikle seg.

Nært samarbeid mellom personale og foreldre og systematisk observasjon og refleksjon over kvaliteten på det uformelle samspillet kan sikre at mobbing verken får oppstå eller utvikle seg.

Sosial kompetanse som ressurs mot mobbing

Sosial kompetanse handler om å lykkes i å omgås andre.

Inkludering i et fellesskap, vennskap og lek med jevnaldrende styrker

"Barnehagen skal gi en etisk oppdragelse i samarbeid med foreldrene"

barnas sosiale og personlige utvikling og allmenne velvære. Vi er i dag blitt stadig mer oppmerksomme på hvor viktig barns sosiale kompetanse er for om de verdsettes av venner.

Hver dag reagerer barn på en rekke sosiale krav, og de anvender ulike handlingsmønstre for å mestre ulike situasjoner. Mislykkes barn i møtet med slike sosiale krav, kan det føre til avvisning og tap av status og gi grunnlag for mobbing.

Sosial kompetanse er med andre ord viktig både for å unngå og å stoppe mobbing. Sosial kompetanse betraktes som en ressurs for å mestre stress og motgang. God kompetanse kan virke som en "vaksinasjonsfaktor" mot problematferd. Like viktig som å sørge for å stoppe mobbing når det har oppstått, blir det å bygge opp sosial kompetanse for å være føre var.

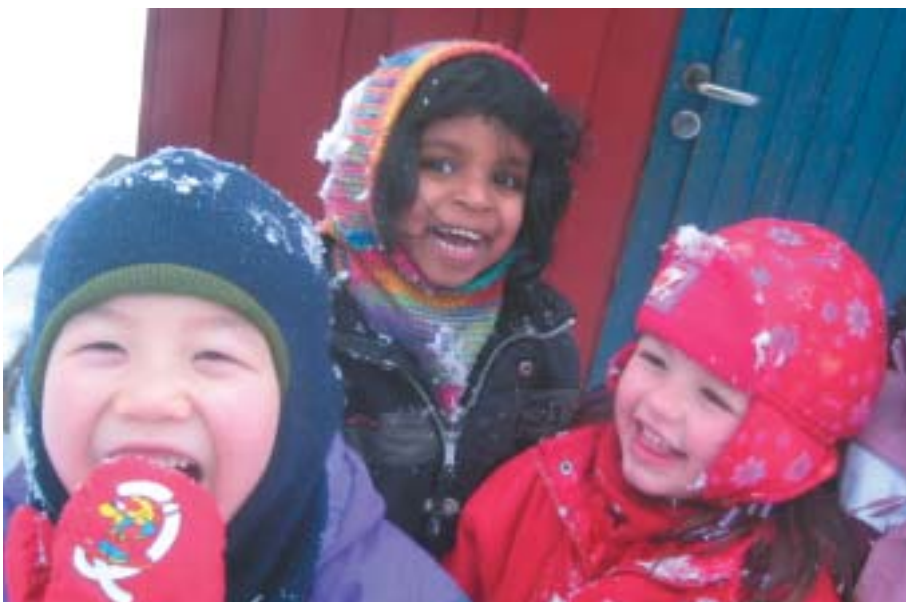
Sosial kompetanse dreier seg om å tilpasse seg ulike miljøer og inneholder både en personlig dimensjon og en miljødimensjon. Mennesker er alltid sosialt kompetente i forhold til *noe* eller *noen*, og ulike sosiale situa-

*Samspill med andre mennesker
- barn og voksne - er av
avgjørende betydning
for barnets utvikling”*

sjoner krever ulik sosial kompetanse. Det finnes kompetanse som bare er nyttig i helt spesielle situasjoner innenfor en bestemt barnehageavdeling, og det finnes kompetanse som er nyttig i mange sosiale og kulturelle sammenhenger.

Hva er sosial kompetanse?

Sosial kompetanse består av ulike sosiale ferdigheter som er vesentlig å mestre:

- ▶ *Empati og rolletaking* - innlevelse i andres følelser og forståelse for andres perspektiver og tanker
- ▶ *Prososial atferd* - positive sosiale holdninger og handlinger som å hjelpe, oppmuntre og dele med andre
- ▶ *Selvkontroll* - å kunne utsette egne behov og ønsker i situasjoner som krever turtaking, kompromisser og felles avgjørelser, og å takle konflikter
- ▶ *Selvhevdelse* - hvordan en kan hevde seg selv og egne meninger på en god måte, og tørre å stå imot gruppepress og bli med på lek og samtaler som allerede er i gang

- ▶ *Lek, glede og humor* - å kunne skille lek fra annen aktivitet, tolke lekesignaler, og å la seg rive med og føle glede, slappe av, spøke og ha det moro

Mens de tre første områdene representerer krav om at barna skal tilpasse seg ulike situasjoner, vektlegger de to siste områdene barnas initiativ og selvrealisering. Tilpasset atferd handler om å reagere i forhold til andres initiativ og handlinger. Tilpasning til ulike sosiale miljøer er nødvendig for sosial deltakelse. Ensidig vekt på at barna skal tilpasse seg normer og regler kan hemme barnas utvikling av kritisk tenkning og evnen til å arbeide selvstendig. Initiativ og selvrealisering dreier seg om selvhevdende atferd som blir positivt vurdert av andre.

“Barn lærer gjennom alt de opplever og erfarer”

Det handler om å kunne hevde egne meninger, å kunne stå for noe og ta sosialt initiativ. Videre innebærer det å invitere andre til å delta eller til selv å delta uoppfordret i lek og andre gruppeaktiviteter. Vekt på selvrealisering bidrar til å forebygge sosial isolasjon og tilbaketrekning, og til at barna kan utvikle positive holdninger til seg selv og å stå imot press fra andre. Derfor er sosial kompetanse noe mer enn høflighet og folkeskikk. Det dreier seg også om utfoldelse, selvrealisering og aktiv deltagelse i et fellesskap.

I barnehagesammenheng er det viktig å ha en felles forståelse av hva sosial kompetanse er. Innholdet i begrepet representerer i bunn og grunn mål for oppdragelsen: Hva slags barn ønsker vi?

Barn lærer hvordan de skal være mot andre

Det er særlig i det daglige samspillet med de andre - voksne og barn - i barnehagen at små barn lærer hvordan de skal oppføre seg mot andre. Det blir derfor viktig å vurdere kvaliteten på ulike former for lek og andre hverdagsaktiviteter, i uformelt samvær, i strukturerte læringsaktiviteter og i omsorgssituasjoner i lys av målene for sosial kompetanse og nulltoleranse for mobbing. Fordi lek er viet så mye tid i norske barnehager, vil

opplevelser i leken bli viktig for barnas tilegnelse av sosial kompetanse. Voksnes observasjon og aktive deltakelse i leken er nødvendig for å oppdage eventuell utvikling av uheldige samspillsmønstre. Det er et faktum at noen barn er flinkere til å leke enn andre, og mange leker krever også øvelse og erfaring. Det kan også være nødvendig at voksne går inn i leken for å gi den variasjon og nye impulser både i forhold til leketemaet og i forhold til uheldige maktmønstre.

”Målet med barnehagens arbeid er barnas utbytte av oppholdet”

Alle erfaringene barna høster i løpet av dagen, både hjemme og i barnehagen, bidrar til deres trivsel, utvikling og læring. I gjensidig samspill vil barnet erfare hvor mye de voksne bestreber seg på å forstå det, og hvilke uttrykk og hvilke handlinger som aksepteres. I omsorgsarbeid vil den voksne uunngåelig formidle normer og verdier og støtte bestemte sider ved barnas utvikling. Kvaliteten på disse erfaringene bestemmer om utviklingen går i ønsket retning.

Derfor er en aktiv og tydelig voksenrolle nødvendig

Passivitet hos personalet er svært uheldig. Det kan bidra til å skape upersonlige, kalde og ekskluderende miljøer og relasjoner mellom barna. I slike miljøer kan det lett oppstå mobbing.

Bevisst ledelse av barnegruppen krever tydelige voksne og gode ledere. Selv en god leder kan ikke forhindre at det oppstår spontane episoder med erting, utestenging og slag og spark i barnegruppen. Men en god leder vet hvordan slike episoder skal håndteres på en positiv måte, og dermed forhindre mobbing. Den aktive og tydelige voksne har en sterk oppdragelsesbevissthet. Det er nødvendig for å lykkes i å skape et godt miljø for alle barna i barnehagen. Hverdagslivet og det sosiale samspillet i barnehagen må bevisstgjøres, uttrykkes, vurderes kritisk og eventuelt endres for å fremme barnas sosiale kompetanse og forhindre mobbing. Dette krever et personale som er klar over betydningen av vennskap og kompleksiteten i barns samspill med hverandre, som setter tydelige og forståelige grenser, som kommuniserer godt med foreldrene, og som tar

ansvar og arbeider aktivt for å skape et miljø preget av vennskap og sosial trygghet for alle barna. Dersom et lite barn er kommet inn i en negativ samspillsirkel, makter det ikke alene å bryte en slik ond sirkel. Også for voksne er det svært vanskelig å forandre et uheldig mønster på egen hånd. For små barn er det praktisk talt umulig å forstå årsakene til egne sosiale problemer og å kunne gjøre noe med dem. Voksne har ansvar for å oppdage og hjelpe til med å bryte slike onde sirkler.

"Barnet skal få oppleve mestrings og glede over livet"

Ansatte og foreldre har et felles ansvar for at mobbing ikke får utvikle seg i barnehagen!

Hva kan barnehagen gjøre hvis det oppstår mobbing?

Tiltak må rettes både mot enkeltindivider, grupper og hele miljøet. Voksne må sette klare og forståelige grenser for hvilken oppførsel som er akseptabel. Barn som blir mobbet må ikke bli tillagt ansvaret for sin egen ulykke, slik som i dette eksempelet: "Det er ikke så rart at barna på avdelingen blir fristet til å erte Nina, hun gråter jo så lett". Dette er et utsagn fra en avdelingsleder i en alvorlig mobbesak.

Avdelingslederen oppfattet det slik at siden Nina så lett tok til tårene, kunne hun ha godt av å bli plaget litt av de andre barna slik at hun ble tøffere og ikke "gikk rundt og sippet for den minste bagatell".

I neste eksempel gir voksne barn tillatelse til å plage andre, i håp om at dette skal virke oppdragende: "Per irriterer de andre barna på avdelingen sin fordi han snakker så voksent. Jeg skjønner godt at de ikke vil være sammen med ham og at guttene rett som det er erte og plager ham litt". Avdelingslederen som sa dette, var selv irritert på Pers veslevoksne

oppførsel og mente at han selv måtte ta mye av ansvaret for at de andre barna var etter ham. I likhet med sin kollega som ble sitert ovenfor, mente hun at de andre barna bidro til at Per ville komme til å oppføre seg mer vanlig for alderen hvis de fikk lov til å plage og erte ham litt, "gi ham noen lærepenger".

Plaging over tid vil aldri ha noen som helst positiv effekt. Barn som blir plaget uten at noen griper inn, vil etter hvert oppleve seg selv som verdiløse og utvikle en lav selvfølelse. Og barn som er tilskuere til at jevnaldrende blir plaget systematisk uten at voksne griper inn, vil kunne miste både respekten for og tilliten til voksne. Ingen barn kan få lov til å plage andre systematisk.

Barn flest opplever det som negativt at voksne lar andre barn ta makten på avdelingen; de oppleves ikke som "skikkelige voksne".

"Vurdering innebærer selvrefleksjon, og er en forutsetning for målrettet endring"

Det er ikke nødvendigvis barnet som blir mobbet som mangler sentrale ferdigheter. Før det eventuelt settes i verk tiltak rettet mot enkeltbarn, blir det derfor viktig å observere hvordan barna generelt er mot hverandre på avdelingen. Vurdering av de voksnes atferd og holdninger må også inngå i en analyse av miljøet.

Pedagogisk arbeid krever en "vær varsom"-plakat: Legg ikke ansvar på og still ikke alene krav til enkeltbarn før miljøet er analysert. Er miljøet preget av en atmosfære som bidrar til at barna beholder sin naturlige respekt for og toleranse for ulikheter? Fremmer miljøet den enkeltes utvikling av sosial kompetanse?

Sjekkliste om de voksnes forhold til barna:

- ▶ Er voksne anerkjennende og støttende overfor barnas egne initiativ, eller mer preget av å gi beskjeder, formidle egne tanker og å kontrollere at barna følger reglene som er satt?
- ▶ Blir alle barna lagt merke til, eller er det noen som alltid blir sett og hørt mens andre gjerne blir oversett?
- ▶ Er det slik at noen barn stadig får positiv oppmerksomhet, mens andre ofte er gjenstand for negativ oppmerksomhet? Med andre ord: Ser dere lett bare det positive ved enkelte barn og hovedsakelig det negative ved andre?
- ▶ Er det blitt et mønster i at det er lettere å tro på bestemte barns forklaringer på konflikter og hendelsesforløp enn på andres?

- ▶ Er det slik at alle de voksne tar initiativ til å snakke med og finne på ting med alle barna, eller er det de samme barna dere helst prater med, og de samme dere helst ikke spontant tar kontakt med?
- ▶ Har dere større tålmodighet med og evne til å følge opp enkelte barn, mens andre raskere blir avbrutt?
- ▶ Har de voksne bevissthet om forskjellen på humor og ironi?

Sjekkliste om miljøet i barnehagen:

- ▶ Er miljøet preget av gjensidig omsorg, anerkjennelse og varme, eller preges det av mye erting og kritiske kommentarer til og om hverandre?
- ▶ Er miljøet i hovedsak inkluderende, eller preges det ofte av ekskludering av enkeltbarn?
- ▶ Er samspillet barna imellom preget av klare sosiale hierarkier eller av likeverdighet og veksling av hvem som bestemmer og hvem som til enhver tid får være med?
- ▶ Er det en trygg og avslappet tone preget av humor, spontanitet, oppmuntring og glede over hverandres mestring, eller er miljøet snarere preget av prestasjonskrav og konkurrerende holdninger til hverandre?

Nulltoleranse for mobbing er hele barnehagens ansvar

Voksne har en etisk forpliktelse til å handle omsorgsfullt overfor alle barn i barnehagen. Barn fortjener en barndom preget av vennskap, fantasifull lek, gode opplevelser og nære og trygge relasjoner til både voksne og de andre barna. Mobbing hører ikke hjemme i den gode barndommen.

Arbeidet for å fremme sosial kompetanse og stoppe mobbing i barnehagen krever reflekterte tilnærminger og strategier. Barnehagens ledelse har ansvar for at dette arbeidet prioriteres. Alle voksne bør kjenne til barnehagens krav og forventninger til sosialt kompetent atferd, slik at de kan formidle dette eksplisitt og tydelig. Sosial kompetanse er et læringsområde som krever et nært og godt samarbeid mellom foreldre og ansatte. Klart uttrykte mål og forventninger til sosialt kompetent atferd hos både voksne og barn må nedfelles i barnehagens planer.

“Å forholde seg til andre er kanskje det mest vesentlige barnet lærer i barndommen”

Voksne har ansvar for barns oppvekstmiljø. Å forebygge og å stoppe mobbing er og blir et voksenansvar. Voksne må ikke stilltiende akseptere at barn blir utsatt for fornedrelser over lang tid. Vi skal tydelig vise at mobbing er uakseptabelt.

Lenker til manifestpartene:

Idèbank om Manifest mot mobbing <http://mobbing.ls.no/>

Kommunenes Sentralforbund www.ks.no

Barne- og familiedepartement www.odin.dep.no/bfd/

Utdanningsdepartementet www.odin.dep.no/ufd/

Barneombudet www.barneombudet.no/

Utdanningsforbundet www.utdanningsforbundet.no/

Foreldreutvalget for grunnskolen FUG www.foreldrenettet.no/

Læringscenteret www.ls.no/

Send innspill eller presentasjon av deres bidrag for å bekjempe mobbing til:

Idèbanken ls@ls.no

og til kvalitetssatsings hjemmeside www.dengodebarnehagen.hive.no/